

Anicetas STONKUS

Kaimo istorijos. Pakutuvėnai

„Auksinio obuolio - pomo d'oro“ kelionė į Pakutuvėnus

Sovietiniais metais girdėjau, kaip vienas „Zinijos“ draugijos lektorius su pašaipa pabrėžė, kad Europa Amerikai turi būti dėkinga už bulvę, tabaką ir... sifilį. Deja, iš Amerikos atvežtų gėrybių šituo sąrašas nesibaigia. Prie jo pridėsiu ir bulvės pusbrolių pomidorą.

Pamėginsiu aprašyti savo apmąstymus apie kiekvienais jų.

Bulvė - solanum tuberosum. Gimtinė - Pietų Amerika. Į Europą ispanų konkistadorai atvežė apie 1587-1588 m. Rusijoje bulvės pasirodė 17 a. antroje pusėje. Lietuvon atvežtos iš slavų ir vokiškųjų kraštų. 17 amžiuje Augusto III - Sako (valdė 1734-1763 m.) laikais, kai saksų kolonistai jas atgabeno į karališkąsias ekonomijas.

Nuo čia ir prasideda kulinarinė - istorinė painiava. Šiandieną ko bepaklaustum - koks lietuvių nacionalinis patiekalas - visi išpyškinti: „Cepelinai, didžkukuliai“. Kaip žinome iš istorijos, kad šiose vietose baltų, t. y. ir lietuvių gentys gyveno jau akmens, žalvario, geležies ir vėlyvesniais amžiais iki šių dienų.

Išsina, kad mūsų protėviai kantriai laukė, kol Kolumbas atras Ameriką, ispanai bulvę perplukdys per Atlantą, o paskui jau sausuma atsibastys į mūsų žemes. Dar kiek

Tęsinys. Pradžia Nr. 23 (538)

laiko praeis, kol 1900 m. vokiečių inžinierius Ferdinandas Zeppelino pastatys pirmąjį dirizabli. Į pamatys tūlas lietuvis - virėjas, kuris į bulvinę tarke

Papuošk eiles varsom sparnų drugelių Čiurlenimu upelio, Rūku iš balto šilko. Pažvelk ryte kaip dobilas rasos lašelį kelia Ir ko griežlė dejuoja birželio naktį šiltą? O posmuose težydi meilė, grožis Išmarginti seselių juostų raštai. Pavasaris melsvom akutėmis žibučių pasirodo. Kai žalio nuometo bangose girios skęsta, Rašyk eiles - širdies kalba.

įspraus žiupsnelį maltos mėsos, apspaudys, padarys daiktą, panašų į cepeliną, aptapšnos ir išvirus. Po kiek laiko kalbos žinovai sulietuvis. Ir iš cepelino pasidarys mūsų garsusis nacionalinis pasididžiavimas - didžkukulis.

Pagal vyskupo M. Valančiaus „Antano Tretininko pasakojimus“, bulvė Žemaitijoje pasirodė apie 1806 metus.

Čia kyla antra kulinarinė - istorinė mįslė. Ką iki to laiko broliai žemaitėliai valgė pusryčiams, pietums ir per pasninkus? Be bulvių neišvirs pusryčiams

Vėl raudos motinų senų, Kančiose širdys plyšta, Kai atėjūnų kulkomis sušaudoma jaunystė.

Į rytus - ešelona! tremtinių, Pilni kalėjimai, Sodybos ištuštėjo. Pro juodas kiaurymes langų Lediniai švilpė vejai. O Lietuva, man pasakyk: - Už ką tu tiek kentėjai?

Tie metai nuplaukė istorijos tėkme,

Kartu takai basos vaikystės Ir jaunulio godos.

Deja, Tokia gyvenimo tiesa, Kad praenitis į ateitį negrįžta. Per Jonines (Taip neseniai dar, rodos) išėjom upės krantiu paklajoti. O buvo ne naktis - pavakarys. Ir ne paparčio žiedo mes ieškojom - Norėjome pabūt vieni... Priėjom žemuoju pievelę mažą Žydrinėje čyrenu vieversys... O mums čia buvo gera, gera. (Kas šių tyrų jausmą apsakys?)

„pusmarškonės“ košės, nė pietums „boilynės“. Per pasninkus prie „cėbolynės“ ir spigutės irgi reikėjo „boilių so nulopuoms“. Kur atsakymas?..

Antra Amerikos dovana - tabakas (nicotiana) - bulvių šeimos augalas, kilęs iš Pietų Amerikos. Lietuvoje pradėtas augini 16

a. pabaigoje.

Apie jį nieko teigiamo negalima pasakyti. Bet koks jo naudojimas žalingas sveikatai. Kas gali nutikti rūkant, skelbia sveikatos ministerijos perspėjimai ant cigarečių įpakavimo.

Sykį prie kiosko sutikau pažįstama, kuris pirkto cigaretes.

- Pasiskaityk, - perspėjau, - rašo, kad „kenkia lytinei potenciali“

- Per vėlu, - numojo ranka. - Tą turėjo rašyti prieš dešimt metų. Taigi, rūkantįjį, pats laikas mesti, kol dar ne „per vėlu“.

Trečioji lektorius paminėta „dovana“ - ne augalinės kilmės, tačiau nuo pasirodymo pirmųjų dienų Senajame Pasulyje aktyviai skleidžia savo „žiedelius“ įvairiuose visuomenės sluoksniuose. Tai „blyškiosios spirochetos“ sukelia venerinė liga.

Kaip bulvė, tabakas ir kiti atvežti egzotiniai augalai pirmiausia pasirodė karaliaus ir aukštuomenės dvaruose, taip čia savo veiklą pradėjo ir jo didenybės sifilis. Istorija mini, kad juo buvo užsikrėtę daug monarchų, žymių

Neparašyti posmai

Ant stalo lapas popieriaus, Akiniai, tušinukas. O žvilgsnis prasmeigtas per langą stiklą Krūtinėj neramu, kažkas ten sukas. Ir jausmas toks, kad nusibodo viskas. Kad kelias nueitas - au pabaiga, Bet nepasiektas tikslas... Maištauti ir kovoti gal gana; Verčiau nuplaukt pavandeniui tėkme Prie paskutinių žingsnių obelisko, Nutrūksta kur gyvenimo daina.

Nuo šių niūrių minčių atsiokėjęs, Norėčiau tarti Paskutinį žodį. Kaip latras pasisė Prisiekiusis Teisėjus. Ir ne kitiems, o sau pačiam įrodyt - Neveltui mano metai praskubėjo (Patirti teko bjaurasį ir grožį) Iy beržą vienišą visokie purtė vejai. Tik kaip ištarti paskutinį žodį? Ką pasirinkti - poeziją ar prozą? Ką pasakyti, kiek ilgai kalbėti?

Ir išgirdau aš balsą iš kažkur tai. Ne „tyruos šaukiantį“, Ne kosmoso erdvė; - Poeziją! Poeziją tu kurki! Juk proza, tai gyvenimas praėjęs... Tad lyros skambesiu nebūki kurčias!

Tu parašyk eilėrašitį, baladę ar sonetą. Idėk laukų kvapus, Medaus vosilkų skonį. Lakštučių arijas. Raudoną rožę, meilės burtus Paparčio žiedą, svaigūtį naktį Joninių Ant pliakalnių aukurus ir širdyse užkurtus.

rašytojų, muzikų. Tvirtinama, kad Vladimiras Leninas ir Adolfas Hitleris buvo pasigavę tą „dovanėlę“.

Prieš pusę amžiaus, studijuojant Lietuvos Veterinarijos Akademijoje, garsus tų laikų profesorių daktaras K. Aleksa mums per paskaitą aiškino, kad nuo seno aukštuomenė, kunigaikščiai ir bajorai mėgo pasigirti savo kilme ir „mėlynu krauju“.

Pasirodo, viduramžiais, kai Vakarų Europoje aukštuomenės tarpe ėmė plisti sifilis, daktarai bandė jį gydyti gyvsidabrio preparatais. Kiek tai padėjo, nežaišiu, tačiau nuo jų kuriam laikui kraujas įgudavo mėlynę spalvą. Kitas tuo laiku paplitęs metodas buvo nuleisti

„blogą kraują“. Biednieji, jeigu ir užsikrėsdavo, tai neturėjo pinigų kreiptis į daktarus. Todėl pastarųjų pacientai daugiausia būdavo kilmingieji, turtingieji. Nuo tų laikų ir liko aristokratų „mėlyno kraujo“ versija.

Todėl kai išgirstu giriantis ką savo kilmingu „mėlynu krauju“, tai norisi paklausti, ar neturėjo reikalų su blyškiaja spirocheta. Šiandieną sunku būtų įsivaizduoti mūsų kulinariją be bulvės arba pomodoro.

Apie Poną Pomidorą žodį noriu tarti ir aš. Kaip rašoma Tarybų Lietuvos Enciklopedijoje (III t., 413 p.), „Pomidorai - bulvinių šeimos vienmetės daržovės, kilusios iš Pietų Amerikos.“

Lietuvoje auginama kultūrinų pomidorų rūšių - Lycopersicon esculentum.

Vaikystėje šiek tiek ragavęs mokslų Ant popieriaus languoto lapo Bandžiau rimus pirmuosius savo. Ir eilėmis kalbėti troškau. Deja, žiauri lemtis apgavo.

Kaulėta gilinės ranka pasmaugės taiką, Atlūdo kraujina banga besotis karas. Sprogimais ir ugnim nužudė tylą... Virš miestų, sodžių Plaikstėsi gaisrų pašvaistės, Nuo kulų žvilgsniai likdavo nebylūs. Ir kai kariaunos savo smurto vagą varė, Filosofas Vydūnas tarė: - Kai žvanga ginklai - Mūzos tyli.

Pavasarij gamta atbudo, rūbą keitė. Per žemės randus - apkasus, Dar smilkstančius Taika sugrįžo. Neatnešė mums laisvės ji, o likome beteisiai, Belaisviai žemėje gimtoj - vergjoj bolševikų.

Lietuvoje pavieniai gyventojai pradėjo augini 18 amžiuje, masiškai paplito po 1945 metų“. Savo knygoje „Vaistai

iš močiutės skrynelės“, išleistoje leidyklos „Avicena“ 1993 m., biologė L. Nikolaičiū krašo: „Pomidorų tėvynė - Meksika ir Peru, kurių gyventojai nuo senų laikų vartojo maistui „tomat“ - stambias uogas. Taip jie vadino augalo vaisius.

Į Europą pomidorus atvežė Ispanijos konkistadorai.

Portugalijoje ir Ispanijoje vaisiai buvo vadinami „pom del Peru“ - obuolys iš Peru, Italijoje - „pomo d'oro“ - auksinis obuolys, Prancūzijoje - „pomo d'amur“ - meilės arba Amūro obuolys. Europoje ir kitose kalbose išliko ir senoviškas meksikietiškas pavadinimas „tomat“, kuris rusų kalboje ėmė skambėti kaip „tomat“. Ilga laiką pomidoras buvo laikomas dekoratyviniu augalu: gražūs geltonji žiedai ir ne mažiau gražūs vaisiai.

Iki XVIII a. pomidorai Europoje buvo laikomi nuodingais ir tik XIX a. pradžioje Ispanijos ir Prancūzijos tyrinėtojai nustatė, kad pomidorai, nors ir nuodingi, bet labai naudingi. Pomidorus maistui žmogus vartoja truputį daugiau, kaip šimtą metų.

S. Stropus (knygoje „Plungės kraštas“, I d. 242 p.) rašo: „Kaušėnų kaime buvo ir sumanių verslininkų. Vienas kaimo senbuvis I. Kiškienė minėjęs daržininką Steponą Putrių ir malūnininką Juozą Stonkų. S. Putrius su žmona Barbara dirbo Plungėje kunigaikštienės dvaro oranžerijoje pas vokiečių daržininką Asmusą. Darbštūs ir gabūs sutuoktiniai įtko ponui Asmusui ir jis, 1928 m. išvažiudamas

iš Plungės, pasimė abu Putrius, žadėdamas juos išmokyti daržininkystės ir gėlininkystės. Po penkerių metų, išmokę šio amato, jie grįžo į tėviškę ir pradėjo savarankiškai daržininkauti, tuo nustebindami kaimynus ir miesto žmones. Putrius pirmasis kaimo pradėjo augini daugis įstiklintuose inspektuose, išpopuliarino tada dar retą daržovę pomidorą „įvairias gėles“.

Putrių kaimynystėje Kaušėnų kaime ūkį turėjo mano tėta Au-

Nukelta | 8 psl.

Kaimo istorijos. Pakutuvėnai

Atkelta iš 2 psl.

relija Ivinskienė (mamos sesuo). Ji nuo kaimyno irgi užsikrėtė "pomidorų liga". Verslas pasisekė. Tai pamačiusi, mano mama, pasekė jos pavyzdžiui. Jau 1936 m. pavasarį meistras Urbonas padarė įstiklintus inspektus. Kiek prisimenu, kasmet nuo vasario mėnesio troboje ant palangių loveliuose pradėdavo žaliuoti pasėti pomidorai. Paaugusius retindavo, persodinavo (pikiuodavo) į kitus, o vėliau, orams pavasarį atšylant, išnešdavo klimatizuotis į inspektus. Po to būdavo persodinami inspektuose į specialiai paruoštą gruntą.

Dabar gal juokingai atrodo: didelio čia daikto užsiauginti pomidorų.

Tada tai buvo niekur neregėta naujovė. Steponas ir Barbora Putriai penkerius metus Vokietijoje mokinosi daržininkystės ir gėlininkystės. O mama epizodiškai nvykdavo pas seserį Ivinskienę pasimokinti.

Reikėjo žinoti, kiek į inspektą dėti arklų mėšlo, kokį sluoksnį užpilti juodžemio, kaip laistyti, vėdinti inspektus. Sodinant į atvirą gruntą, kokio gylio iškasti duobutes, kiek į žemę įmaišyti paukščių mėšlo, kokiu atstumu susodinti, kokiu atstumu susmaigstyti palaikymui kuoliukus. Nebuvo radijo, niekas nepranešinėjo meteorologinių prognozių, o jeigu naktį šalna - tai žus visi pa-

sodinti daigai. Reikėjo nuspėti iš gamtos ženklų. Tam buvo paruošta daigų apsiaustymui laikraščių ir kitokių priemonių. Į darbą buvome įtraukti visi vaikai. Mokėjome su juostukėmis, atplėštomis nuo senų audinių, priraišioti prie kuoliukų, iš lapų "pažastų" išgnaibyti atžalas, laistyti, ravėti.

Sodindavo apie 300 daigų, likusius daigus išpardavinėdavo turguje arba kaimynams.

Prisimenu, kaip mama, prirovusi kokiai kaimynei daigų, aiškindavo, kokioje vietoje (prieš saulę) sodinti, prižiūrėti.

Pomidorai pradėdavo derėti apie birželio vidurį. Kad nenusialintų ir daugiau vestų vaisių, pradėjusius rausti nuskindavo ir nokindavo ant klėties šiene. Didysis realizavimas prasidėdavo atsidiarius Palangoje kurortiniam sezonui.

Iš vakaro į porinį vežimą pridėdavo pomidorų dėžių, ridikėlių, salotų, braškių. Užaugintų iš Panevėžio inkubatorius atvežtų "viendienių viščiukų" gaidukų-broilerių. Vėliau, kai prisirpdavo, baltųjų

Su dviem uogelėm skyniau žemuogėlę; Sultingos, kaip lūputės Tavo buvo. Uogelę vieną tau į lūpas dėjau, Savom aš antrą paliečiau truputį. Susilietė netyčia lūpos mūsų Abu išraudome ir atsišliejom; Aš pajutau tada ir patikėjau - Mergaitės lūpos medumi žydėjo.

Pirmoji meilė buvo nekalta. Deja, sudaužė ją žiaurus likimas Jai okupantų - kankinės dalia Vagonai gyvuliniai — Sibiro taiga Man - randas širdyje, Liūdni prisiminimai. O Dieve, pasakyk už ką?

Neprirašysiu lapo paskutinio - Jau per vėlu su rimais, ritmais žaisti, Neberandu ir tų jausmų krūtinėj... Atrodo rašalas poezijos jau baigęs, Kūrybos plunksna surūdijo. Užžėlę žemuogių pievelė krūmais. Ir lūpos medumi daugiau nežydi. Viskam gi būna savo laikas - Gražiausi posmai liks neparašyti...

ir raudonųjų serbentų "vašoklių".

Išvažiuodavo apie 12 val. nakties, kad auštant jau būtų Palangoje turguje. Į abu galu važiuoti žvyrkeliu susidarydavo apie 80 kilometrų. Jeigu sekdavosi greit išpardavinėti, po pietų jau grįždavo namo. Vežiku būdavo samdinys (dažniausiai Kukulskis Jonis). Prisimenu, kaip mama pasakodavo, kad pas ją tą dieną pirkto Ministro Pirmininko Tūbelio arba Prezidento A.Smetonos tarnaitės.

Reziumė

Taip ponas Pomidoras iš Pietų Amerikos per Vakarų Europą, Plungės kunigaikštienės Oginskienės dvarą, Kaušėnų kaimą, atkeliavo į Pakutuvėnų Paminijo Stonkų ūkį. Taigi, beveik 10 metų anksčiau negu, kad rašo Tarybinėje Lietuvos Enciklopedijoje (Lietuvoje - po 1945 m.).

Sesuo Aurelija priklausė Aleksandravo Jaunųjų Ūkininkų rateiui, kur buvo propaguojama daržininkystė.

Greitai prie pomidorų skonio pripirato dauguma

gyventojų ir jie paplito po visą apylinkę. Daržininkystė, šalia to meto tradicinių pienininkystės, bekonų auginimo, linininkystės ūkio šakų, davė nemaža pajamų.

Tėvai įsigijo pjaunamą mašiną. Nebereikėjo dalgiais pjauti dobily, vasarojaus - darbas darėsi našesnis. Pakako pinigų geresnėms trąšoms - pakilo javų derlingumas. Jau buvo galima vaikus leisti į mokslus, dukroms skirti didesnius kraučius, daryti naujas investicijas. Viską aukštyn apvertė prasidėjęs karas.

Marijampolė

Bus daugiau.